

PERLEKEDŐK

Panoptikum-rondó négy kábulatban

DEÁK FERENC

SZEMÉLYEK

Kossuth

Deák

Széchenyi

Lujza

Sárika

Hermanné

10 kézdivásárhelyi férfi, fekete díszmagyarban, kardosan, forgósan,
sarkantyúsan,

két kézdivásárhelyi nő

és

öt muzsikus cigány

(A dőlt betűs aláhúzott szövegrészek eredetiek.)

Újvidék–Szabadka

1997–2002

ELSŐ KÁBULAT

Kossuth turini elsötétített hálósobája; csak történelmi nevezetességű, egyszerű vaságyára esik fény.

A nagybeteg párnákkal feldúcolt fejjel, mozdulatlanul fekszik.

Jobb és bal oldalon – az ágytól kissé hátrébb – egy-egy szobortalapzaton sötét, alig kivehető, most mozdulatlanul ülő figurák: Deák és Széchenyi.

Verklin korabeli piemonti dallam.

Visszhangosan lövés dördül, amire Kossuth felretten.

A hirtelen beállt csendben az öreg felnyög, erőlködve féloldalra fordul, felkönyököl, nyúl az ágyhoz támasztott két botja után, de remegő keze elvéri: a botok a padlóra esnek.

Lujza öregesen, nehézkes léptekkel siet be, felemeli a botokat és úgy támasztja az óvatosan távolabbra helyezett karosszékhez, hogy a nagybetegnek ne legyen keze ügyében.

Szelíden megsimítja, kendővel megtörli az öreg homlokát.

KOSSUTH *(liheg)* . . . Dove porta questa . . . strada?

LUJZA Ismét a lidércek?

KOSSUTH Please, speak slowly . . .

LUJZA Kiáltottól is valamit . . . *(Kossuth legyint, tagadóan int fejével. Lujza rendbe teszi fekhelyét, megpaskolja párnáit, betakarja.)* Lajcsi, Lajcsi! Ismét útnak eredtél . . . Hova? Merre? Kihez?

KOSSUTH Haza . . . *(Gyerekes daccal néz az asszonyra, a botokra mutat, nehezen, zihálva beszél)* A dottore parancsolta ezt is?

LUJZA Az influenzát meg a gégehurutot se kúráltad ki, ahogyan kellett volna, most meg már esel-bukol.

KOSSUTH Nem igaz!

LUJZA Képtelen vagy elfogadni a valóságot, éveidet, betegségedet . . . *(Kancsóból vizet önt egy pohárba, fiolából orvosságot csepegtet bele, közben félhangon számolja a cseppeket – nyolc-kilenc-tíz . . . – majd Kossuthba szinte belediktálja a gyógyszert.)* No, itt van, majd én fogom a poharat, te csak igyad . . .!

KOSSUTH Valami mákony . . . Mákszárkivonat lehet. Mindig elbódít . . .

LUJZA Tessék lenyelni az utolsó cseppig! *(Félhangon)* Mint egy makrancos gyerek . . .

KOSSUTH *(megissza a gyógyszert, köhécsel)* És . . . Lujza, te ismét túlzol: nem esem-bukom. Csak egyszer vágódtam el . . . Az ember el is vétheti a lépést, valami elvonja a figyelmét . . . és . . . már fel is borul . . .

LUJZA Reggel hétkor a padlón elterülve, eszméletlenül feküdtél.

(Csend.)

KOSSUTH *(motyog)* Elterülve . . . eszméletlenül . . .? *(Hirtelen élénkséggel)*

Hír, levél . . .?

LUJZA Basso doktor úr – látogatásai után is – üzenget neked, azokra kellene odafigyelned . . .

KOSSUTH *(motyog)* De hogyan?

LUJZA Mit: hogyan?

KOSSUTH Agyondögönyöz, hát hogy figyeljek oda még arra is, amit dolga-végeztével hadarva elmond . . .

LUIZA A piemontiak nem hadarnak.

KOSSUTH Basso hadar és állandóan siet . . .

LUIZA Minden kezelése után jobban lettél!

KOSSUTH Szerinte.

LUIZA Látom. Én látom.

KOSSUTH Ez nem masszázs, ez maga a legaljasabb pankráció egy kiszolgáltattott, elaggott emberronccsal . . .

LUIZA Vén bakafántos! Az vagy!

(Csend.)

KOSSUTH (egyszerre élénken) És: látogató?

LUIZA Ha jönne is valaki, kénytelen lennék – szigorú orvosi tanácsra – távol tartani tőled . . . (Szinte visszakényszeríti a párnára, betakarja, majd kimegy.)

KOSSUTH (köhécselve-sípolva nevetni próbál) Távol tartani . . . Orvosom kemény tanácsára. Basso-tanács! Kemény neve van: Basso. (Köhög, majd levegő után kapkod és ismét nevet, hangja változik, lelassul.) Basso . . . A nemzet atyját, a szent öreget, e név ismételtetésével parentálják el, így suttogják majd: Kossuth atyánk s Basso . . . (Megemeli fejét, észreveszi, hogy egyedül van, lassú mozdulattal legyint. Elcsendesül, a kékes világitás – mely az egész színre kiterjed – jelzi: a beteg lassan kábulatba merül.) A húgom is, a drága Lujza, vagy ahogyan az egész világ nevezi: Ruttkayné – már csak szellemként jár-keel e nagy, emeleti lakásban. (Csend.) Ó, miért is kellett nekem elhagynom Baracconét . . .? De jó volt énnekem ott a szép, elvadult kertemben csavarogni, fűvészkedni, bogarászni. És a szomszédaim is igaziak, nekem valók voltak. Hamisítatlan örültek abban a nagy hodályban. Igaz: bezárva . . .

(Deák biciskával egy fahasábot faragcsál.)

SZÉCHENYI (pisztollyal játszadozik: hol halántékához, hol szájába, hol szívéhez szegezi csövét) . . . 4 órát aludtam. Aztán tovább üztek az Eumenidák.

KOSSUTH (a szobor-Széchenyire pillant, megköszörüli torkát és folytatja monológját) . . . És ezek után visszatérni a bérházak bábelébe . . .?

SZÉCHENYI . . . Konferenciára megyek Kossuthhoz. Felmentenek . . . a tolvábi együttműködés alól . . .

KOSSUTH Lassan már szemem világa nélkül . . . Vakon tapogatózva . . . Bizonyosan megvakulok . . .

SZÉCHENYI . . . Nem volt még ember, aki nagyobb zűrzavart hozott volna ebbe a világba . . . mint én!

KOSSUTH Hát persze: a sors keze! Harvey igen okosan mondotta valamelyik művében: Isten sohasem cselekszik egyes esetekben, hanem csak általános törvényekkel. . . . Honnan ez a zagyaság itt, az otthonomban? Vagy . . . a fejemben? Istenem . . . Ó, igen: doktor Basso . . . De hát . . . miért is

szajkózom ezt . . . a nevet . . .? Mert förtelmessé váltam. Azért. (Csend.) Mindenhatóm, mindenhatóm . . . miért hagyod? (Cincogva, sípoló hangon nevet.) De hát hagyta te engem máskor is . . . Sokszor. Túl sokszor . . . talán legyintettél is: hadd csörtessen, fusson, hadakozzék . . . nem magáért teszi. A nemzetért, annak boldogulásáért, teljes és örök szabadságáért . . . Pedig volt abban, sajnós, néha hívság is. De . . . Uram, ha lehet: maradjon ez kettőnk között . . . (Sípoló hangon ismét nevetni próbál.) Lehetséges, hogy a sok árulás ellen ez volt az egyik vértetétem? (A bódulatból most a teljesen irreális világba „lép át” Kossuth, fiatalosan felkel, sétál s egy pillanatban már mellette lépked a tüneményesen szép, fiatal Sárika, Kossuth utolsó nagy szerelme. Az öreg hozzá beszél.) Mert mehetne már minden a maga útján, tudom, drága Sarikám, Napsugaram. Most azt is elárulom: nagyon hiányoltam találkozásainkat, és . . . mélységesen aggódom lábujjaim miatt, lelkem, kedves leányom . . . Valóban csak ficamodás lenne? Mit mondott tegnap orvosod? Engedje meg, hogy egy órai sétakocsizásra kivihessem. Ne tagadja meg tőlem ezt az örömet, mely úgyszólván elszállófélben van örökre . . . Kérem önt, hogy nagybátyját, az általam igen tisztelt Zeyk József konzul urat ne avassa be kedves kis titkainkba . . . Szégyellném, ha félreértene, ezért, ha további levélváltásra kerülne sor, kérem: soraimat rejtse tűzbe, lángokba, ahogyan én is – igaz, fájdalommal teszem – de elégetem az ön levélküldeményeit. Szavai úgyszólván megmaradnak halálomig a legbiztosabb helyen . . . Jó, hogy legalább gondolataimban itt van és beszélgethetünk . . . ha már nem szabad önt látnom, amíg az ágyat őrzi, fogok-e hallani időnként egy-két rövid szót a pihenőkúra eredménye felől? Magamról ugyan mit mondanék? Köröttem sok minden megváltozott, szinte minden megállt . . .

SÁRIKA Számomra azok a levelek oly nagy kincset jelentenek, hogy fogadalmam ellenére sem volt lelkem elégetni őket . . .

KOSSUTH Nehezen tudom kifejezni végtelen örömet, hogy együtt utazunk a Lago Maggioréhoz, de az csütörtökön lesz, most pedig még csak vasárnap este tíz óra 45 perc van. . . . Addig is el ne felejtse, my dearest angel, hogy csütörtök reggel háromnegyed kilenckor a Porta Nuova állomáson találkozunk. Hanem az még borzasztó messze van. 80 óra és 45 perc. Ez alatt az a másodpercenként 29 450 métert sétáló hangyaboly, amelyet Földnek hívnak, a maga évi körútjában 8 millió 561 ezer 115 kilométer utat tesz meg, és mi övele . . . (Sárika szinte „kisodródik” mellőle, s helyette már a szép Herman Ottóné kíséri karanfogyva a körben sétáló öregot. Kossuth az asszony kezét menet közben felemeli és megcsókolja, cincogva nevet.) Tudja, Kamilla, végtelenül nagy öröm a számomra, hogy ismét mellettem van, hogy meghallgatja a vén bolondot, aki . . .

HERMANNÉ Mióta megérkeztünk, eddig soha nem ismert izgatottság uralkodott rajtam. Életem egyik leghőbb vágya a teljesülés küszöbén állott . . .

KOSSUTH Nos hát . . . Az utóbbi időben pediglen . . . sokat csavargok.

HERMANNÉ . . . látni fogom . . . Magyarország Megváltóját – Kossuth Lajost! . . . Most látom: drága, szeretni való, még mindig férfias öregúr.

KOSSUTH (magához szorítja az asszonyt) Arszlán . . . (Nevet) Szóval: voltam fiatalabb fiamnál Nápolyban. Lajos Tódor kitűnő állást kapott a vasútnál, de addig nem vállalta, amíg a szakma minden lépcsőfokát be nem járta. Előbb beállt kovácsnak, volt fűtő, vonatvezető, s amikor már minden vasúti mesterséget abszolválta, vállalta az igazgatóságot . . .

HERMANNÉ Soha nem felejttem . . . napsugaras mosolygását . . .

KOSSUTH Sok pénzemot vitte el ez az utazás, a többi között azért is, mert gyerekenek még nincs lakása, nekem pedig szállodában lakni, rangomhoz méltóan . . . hát ez bizony . . . Tetejében velem volt inasom, Giorgio is . . .

HERMANNÉ . . . Arca, szeme eleven, mozgékony . . .

KOSSUTH . . . inasom, Giorgio . . . mert én már csak a lélek és a szív poggyászát tudom, merem hordani . . .

HERMANNÉ . . . Aztán . . . nem tudom . . . kit ölelt először . . .

KOSSUTH . . . azokat is néha egy-egy fűjtatásnyira leteszem, hisz a nemzet szent sorsa állandóan nyomja vállamat . . .

HERMANNÉ Feljegyeztem első találkozásunk után, hogy: . . . néztem hosszan jószágtól sugárzó, derült kék szemébe . . .

KOSSUTH . . . azt a sorsot pedig – bár mekkora legyen is – tehernek nevezni főbenjáró bűn lenne . . . A többi meg hát: ahogy az már meg vagyon írva . . . (Szorosan átkarolja Hermanné vállát, meghittten magához vonja) Kedves Kamilla, kérem, ne értse félre, de ahogy megtudtam, hogy ön, az én drága, tisztelt barátom, Herman Ottó neje – voltaképpen erdélyi . . .

HERMANNÉ Igen, székely vagyok. Apám Borosnyai László őrnagy-hadbíró volt Bem tábornok mellett . . .

KOSSUTH Sok derék ember állott akkor a szent dolog mellé . . .

HERMANNÉ Istenem, ha most engem látna itt apám az én imádott eszményképemmel ily meghitt beszélgetés közepette, végtelenül boldog és büszke lenne, mert a nemzet szentje előtt – neki Debrecenben egyszer megadatott és – tehette tiszteletét, de most, ennyi idő múltán leányának is megadatik és Istennek hála: sokkal hosszabb időre, mint amennyire őt ön, Kormányzó úr, meghallgatásra fogadta . . .

KOSSUTH (elmélázva, már egész máson jár az esze) Ottó mikor is utazik Afrikába?

HERMANNÉ Talán januárban . . .

KOSSUTH Mennyi időbe fog az kerülni?

HERMANNÉ Lagalább öt hónapba.

KOSSUTH És ön? Mit fog csinálni az alatt?

HERMANNÉ Azt igazán nem tudom, Kormányzó úr . . .

KOSSUTH Majd megkérem az én tisztelt tudós barátomat, Ottót, hogy amíg ő Afrika természetének nagy ismeretlenségében kutakodik, addig kedves neje (kópésan magához szorítja az asszonyt) legyen az én vendégem . . .

HERMANNÉ (szinte magának suttogja) . . . lassan lecsillapodtam . . . időt nyertem . . .

KOSSUTH . . . az én vendégem itt, Piemontban . . . Meseszép itt a tél, meg a kikelet . . . (Mélázva, szomorkásan) Meseszép lehetne . . . Győződjék meg róla . . .

HERMANNÉ Ó, eljövünk mi még Turinba a jövő évben is . . .

KOSSUTH (nagyon szomorúan) Hiszen Turin itt lesz . . . de én már nem leszek . . .

HERMANNÉ (hirtelen az öreg elé fordul, letérdel eléje, és megcsókolja Kossuth kezeit) Kérni fogjuk az istent, hogy itt legyen . . . Kormányzó úr . . .

KOSSUTH (magához emeli az asszonyt) En már rég nem élek. Hatvanhétben meghaltam . . . No, de erre még visszatérünk . . . Igaz, hogy csak tegnap érkeztek, de én – lévén az ilyen vendég . . . vendégek iránt végtelenül önző – megkérdem: meddig láthatom reggeliken-ebédeken (egész halkan) . . . esetleg máskor is – vendégül önt . . . (Az asszony hallgat, amire ő zavartan köhécsel) önököt?

HERMANNÉ Amíg Ottó minden érvét meg nem hallgatja a Kormányzó úr . . . Azért küldték, mert hitték, hogy őt nem kergeti el a kapu elől . . .

KOSSUTH A kapu elől, ugye? Hiszen én vagyok már évtizedek óta a kapu előtt!!! Hatvanhétben pedig . . . meghaltam!!!

HERMANNÉ . . . Honnan származnak azok az alarmhírek . . . mikor ilyen friss színben láthatjuk?

KOSSUTH (szomorúan) Ami azt illeti . . . én már nem látok; nem hallok, aludni sem tudok; már járni sem bírok . . . (Hermanné távozik, Kossuth hosszan néz utána, majd észbe kap és folytatja) Hallod-e Deák? 1867! Akkor öltél te meg engemet, meg a hazát! Engem, a komádat, a messzi távolban! (Nagyon sóhajt, ágya szélére ül.) És épp most, itt az út legvégén nem tudok megbékélni . . .

SZÉCHENYI (ahogy játszik a pisztollyal, az elsül, amitől mindhárman megrettennek) Deák úgy beszél, mint egy Isten . . . én ellenben hallgatok . . ., Kossuth abban az elképzelésben teszi meg az indítványomat, mintha ő találta volna ki . . .

KOSSUTH Nem tudok megbékélni, mert érteni sem tudom annak az ellenem koholt sok aljas hazugságnak és áruságnak okát, eredetét, értelmét . . .

(Ismét – szellemszerűen – megjelenik Sáríka, mellé ül.) Csodálatos volt ez a ceresi kocsikirándulás . . . ahogyan sétáltunk a zúgó Stura mentén . . . Napsugaram! A kiránduláson elbeszéltem önnek a szép ógörög mítoszt Endymionról. Képzelve csak el, mit érezhetett szegény, midőn álmából felébredt, s látta, hogy a bokor, melynek árnyékában elszenderült, terebélyes fájvá nőtt alvása közben, s neki, ki ifjan szenderült el, felébredtekor mellére ősz szakáll omlik . . . Hát ugye igaz, hogy nekem szeretnem kell ezt a röppenő örömet, melyet az ön iránt, kedves derítő napsugaram iránt érzett szeretet nyújt?

SÁRIKA Haza kellett mennem, már Bogátról jelentkezem . . . Az utolsó pillanatban érkeztem édesapám halálos ágyához . . .

KOSSUTH Hosszú ideje nincs hír az én Napsugaramtól . . . Talán sértésnek vetted, hogy én . . . ajándékkal szemtelenkedek be távoli otthonodba?

SÁRIKA Csak aggódom, mert nagybátyámtól úgy értesültem – entre les autres – hogy milyen balszerencse érte a rengeteg értékpapírjával . . . Tudom, ennek megítélése nam tartozik rám, de ilyen körülmények közepette zongorát küldeni Erdélybe egy tizennyolc éves leánynak ajándékba . . .?

KOSSUTH Nem járok a Via Corso Oporto felé, mert rosszul hatnak reám azok a szobák, ahol te voltál . . . A szeretet csókjait küldi a Májusnak a Decem-ber . . . Életemet már csak darabkákból, inkább hiányosságokból tudom valahogy összerakni, – de te itt mindig biztos és ragyogó mezőség voltál, vagy . . . és maradsz váltotlanul valós nagy, gazdag rét, féktelenül zuhogó, kristályvizű hegyi patak – és a múltbéli munkálkodásaimat darabjaiból is igyekszem egységesíteni. Feltett szándékom: befejezni IRATAIM ötödik és hatodik kötetét . . . (Sáríka csendben feláll, és szinte észrevétlenül kisurran a színről, de az öreg csak beszél, mintha továbbra is ott ülne mellette.) Hát ez mind olyan dolog, amit a sorsom adott, vagy inkább: amit tőle keményen kiköveteltem, elpereltem, és amit még életem utolsó szikráival is meg fogok valósítani, de ez a növekvő nehezék, az árulások horgonya egyre csak húz a mélybe: Miért?

SZÉCHENYI Sétálni megyek Deákkal. Nyíltan szól Kossuthról. Öt óraker Wesselenyihez. Az Únióról beszélünk. „Hetet-havat összehord” – mondja Kossuth . . .

(Lujza jön, – itt keveredik először a valós, a kábulati irreálissal – cserepes virágokat hoz, oldalra teszi, majd figyelni bátyját.)

KOSSUTH MIÉRT? MI VÉGETT? Barátaim és politikai elleneim . . . kö-rös-körül. Mert Deák – ez a furcsa szerzet – barátom, komám is volt, de még milyen! Börtönéveim idején is . . . Sőt, gyermekeim keresztapja is! Széchenyi sose volt barátom, de politikai ellenfélként – sajnos azzá vált – az irántam sarjasztott, gerjesztett és ápolt gyűlöletetikája szinte tiszteletet parancsolt, mert féltékenységből táplálta . . .

SZÉCHENYI *(leszáll a talapzatról, félénken tesz néhány lépést) Kellemes idő. A Főherceg Kossuth miatt „az asztalra csapott”. Kossuth rendkívüli befolyásra fog szert tenni. Nemsokára krízisre kerül sor . . . (Gyorsan visszaül karosszé-kébe.)*

KOSSUTH Sárrikám, te ott a messi Erdélyben érted-e, mit akarok mondani? Ez az aggastyán mit szeretne mindenképp és csak néked elmondani?

LUJZA Mit?

KOSSUTH *(nagyot sóhajt, legyint, beszéde vontatott)* Azt, hogy annyi idő után az árulások és cselszövések, vagy az igaz, áldozatos hűség példái, mint ez az örökké csendes Ihász is – mára csak foghíjas emlékek és teleírt papír-halmazok . . . Csak hamis történelem.

LUJZA Te magad is történelem lettél. Hamisítatlan.

KOSSUTH Engem az a rögzített, holt, petrifikálódott történelem bánt. És az eleven emlékek, melyeknek valódi képét megannyi prizma töri meg, annyiszor úszik a sok mocskon és szűrőn oda-vissza, hogy se külön-külön, se tudományosan egyesítve nem lehet belőle soha többé igazság . . . Már megkövült. *(A cseresep virágokra mutat) Hát már olyan késő ősz van, Lujzám, hogy a virágokat is behordattad?*

LUJZA . . . *Dehogy, dehogy. Hanem mikor ilyen szép menyecske vendégünk van . . . csak földészítem egy kicsit az ebédlőnket (Lujza távozik. Hermanné jön be, majd Kossuth mellé – Sárrika helyére – ül. Az öreg az asszony vállára teszi a kezét.)*

KOSSUTH . . . *Most mondok valamit, de csak önnek, drága Kamilla. Ha akarja, elmondhatja Ottónak, ha nem akarja, ne tegye. Én, amikor Ottó kimaradt a képviselőházból, úgy nyilatkoztam, hogy szégyen és gyalázat a magyar közszel-lemre, hogy egy olyan tehetség, mint Herman Ottó, nem talált egy kerületet, amely önmagát azzal tisztelje meg, hogy őt képviselőjévé válassza. Mikor aztán Miskolcz megválasztotta, szívemből örvendeztem . . . De azért kérdés: nem lenne-e nagyobb, maradandóbb szolgálatot a hazájának, ha működését kizárólag a tudománynak szentelné, ahol eddig olyan meglepő eredményeket tudott fölmutatni?*

HERMANNÉ *(hozzásimul Kossuthhoz) Ezt, Kormányzó úr, neki igen sok okos ember, és majdnem minden jóakarója mondta már . . . csak arra nézve nem tudtak tanácsot adni, hogy aztán milyen pénzből éljen meg, mint inkarnátus függelenségi? (Csend.) Mert a tudomány manapság Magyarországon még nem adja meg a mindennapi kenyeret.*

KOSSUTH *Szomorú, nagyon szomorú . . . (Csend. Hirtelen támát vált.) Hát azt tudja-e, hogy az én Luiza hügom olyan asszony, hogy ez ma nekünk többet enni nem ad?*

HERMANNÉ *Hála Istennek!*

KOSSUTH (gyengéden eltolja magától a szépasszonyt, feláll, megköszörüli a torkát, és sztentori hangon szólal meg) Hát most már politizáljunk!

HERMANNÉ Avégett jött ide az uram . . .

KOSSUTH Hát igen, amivel Ottót ideküldték, azt én figyelmesen meghallgattam. Ami ebben benne van, azt Magyarországon minden józan gondolkodású ember aláírja – én is aláírom – egy pontot kivéve. Ez pedig: Állunk az alkotmány alapján. – Én nem állok az alkotmány alapján. Nekem ez az alkotmány nem kellett és nem is kell soha. Az én programom nem az önök programja . . . Az én nevemmel ne takarózzanak . . . E tétellel: Állunk az alkotmány alapján, a 49-ről, az ellenállás, a forradalom jogáról hallgatagon, de önként mondanak le. Arról pedig, mint végső orvoslatról – a nemzetnek lemondani nem szabad . . . (Idegesen a levegőbe csap) Ne mondják azt többé nekem, hogy az én szavamra hallgat valaki Magyarországon! . . . Hányszor kifejeztem szóban és írásban: A Függetlenségi párt eszméjének alá kell rendelni mindent . . . Hányszor mondtam szóval, írásban: Tömörüljtek! A szakadás mégis megtörtént . . . Maréknyi szakadár Herman Ottó által szándékozik megkörnyékezní, sőt kapacitál saját elveim megtagadására!

A szín villogó fény árasztja el, Hermanné „kisodródik”, Kossuth az ágyára zuhan. A színt elsötétül.

Csend.

Piemonti dal kintornán, távolról.

Fény ismét csak Kossuth vaságyára esik, amelyben a nagybeteg párnákkal feldúcolva fekszik.

A zene elhalkul, megszűnik.

Őt muzsikus cigány halkán beoson.

Egy pillanatra megállnak az ágy mellett, a csoport élén lévő muzsikus mutatójújját ajkára teszi, jelezve, hogy csendben legyenek. Néhány másodpercig – mint egy műkincset – nézik Kossuthot, majd lábujjhegyen távoznak.

Lujza jön be, gyógyszert készít, megemeli Kossuth fejét, az kiissza a folyadékot, majd feje visszahanyatlik a párnákra.

KOSSUTH Kik . . . voltak ezek?

LUIZA Az itt, Turinban játszó magyarországi cigánybanda . . .

KOSSUTH Jó, hogy kinn hagyták a . . . hangszereiket . . .

LUIZA Azt már tudja otthon minden cigánybanda, előző látogatóid elvitték a tiltó hírt . . .

KOSSUTH És Jókai ismét nem jött el hozzám!

LUIZA Hát nem felejtetted el!

KOSSUTH Kétszer járt itt, Turinban, és egyszer se tette tiszteletét, közben nevemmel a száján élénken politizál . . .

LUIZA Hát meg is írta, miután rendreutasítottad a cigányokat, hogy ő, sajnos, nem teheti le az előszobában a hangszerét . . . Derül is az egész magyar nép.

KOSSUTH Rajtam?

LUIZA Nagyon hideg ez a tavasz.

KOSSUTH Milyen író az, akinek a könyveit hossz méterre mérik?

LUIZA Nyugodj meg, senki se háborgat . . .

KOSSUTH No, de hogy nyugodjak meg, amikor állandóan randalíroznak otthonomban . . . ?

LUIZA Csak lidércnyomás . . .

KOSSUTH *(felkönyököl és zavarodottam beszél)* Ne állítsa . . . azt nekem senki, még a . . . klasszikus nagy fejek se, hogy a . . . történelem minden tudományok szülőanyja. Töredékek, törmelékek, a mindennapok kihordott szemete, hosszabb-rövidebb . . . koroknak lúgos-savas lecsapódása, nos hát: ebben vájkálnak – alkalmasint még szerzőik is: lelnének kiagyalt tételeikre, vagy kótyagos fejükben leragadt homályos emlékeikhez tárgyi bizonyítékot . . . *(Hangja ismét ellágyul)* Sárikám, drága . . .

LUIZA *(visszafekteti Kossuthot, betakarja, megsimítja ősz fejét)* Sárika, Sárika . . . bárhol is vagy most, segíts szegény bátyámon legalább gondolatban . . . *(Távozik)*

KOSSUTH *(tovább mondja gondolatait a maga mellé képzelt Sárikának)* Az emlékekről még csak annyit: a mi hosszú sétáink idején itt, a csodás piemonti dombok, ligetek között külön igazságként született benned, ahogy bennem is, a temérdek szép pillanat, vált is azonnal haszontalan emlékké . . . Ó, Sárikám, Napsugaram, emlékekről beszéltem az imént, de valaki engem állandóan inzultál . . . Nyilván az emlékek mélyre sodródott rétegeiből, de ami a mi emlékeinket illeti, hát én tudom, hogy azokból valóban nem lehetett történelem: egy nyolcvankét esztendő arszlán és egy húszéves tündér közös órái, halk beszélgetései, ártatlan pajkosságai . . . Hát az nem . . . Tudom, csak lázképek ezek, a te tündéri jelenéseid azért mintha nem csak az én torzító elmém képzetek lennének . . . *(Kossuth ismét feláll, indul körsétájára, karját nyújtja, hogy a láthatatlan Sárika belékaroljon, de mellette most Deák lépked, amit a turini remete szinte természetesnek vesz, egy pillantra megtorpan, hátra veri a „szobor-Deákot”)* Hatvanhetet, s annak a szennyét bírja-e szobortested, koma? De Telekit se bocsátom meg neked, Vastag úr! Mert még kvázi – cimboráid is így neveztek a hátad megett, vagy rosszul tudnám?

DEÁK Épp Teleki Laci mesélte, hogy téged pedig a londoni emigráció Rengeteg-nek nevezett. Szintén – a hátad megett.

KOSSUTH *(meglepedik)* Ugye . . . ? Akkor sem bocsátom meg . . .

DEÁK Telekit? Csak őt? És csak nekem? Önmagadnak igen? Mit tettél vele, amióta a kezed alá került?

KOSSUTH Sajnos, sose került igazán a kezem alá. Rettenetesen beképzelt és – fájdalom – híján minden valóságérzetnek . . .

DEÁK Negyvennyolcban hallani se akart miniszteri megbízatásról egy olyan kormányban, amelyekben ott van Széchenyi, meg Deák . . . De megértetem: az ő lobbanékony, nemesvad természetéhez közelebb állt egy Kossuth. (*Pillanatnyi csend.*) Na, hagyd már abba ezt a pokoli, elkoptatott taktikádat, hogy örökké mindenki bűnöst keresed!

KOSSUTH Miért keresném? Hát nincs tele a világ bűnösökkel?

DEÁK Ó te, az egyetlen, Istentől is megáldott, két lábbon járó MAKULÁTLAN IGASZSÁG!

KOSSUTH Égész életem, minden percem, az igazságot szolgálta, maradéktalanul!

DEÁK Lajos, Lajos, hány csata végződött be ismeretségünk, majd barátságunk kezdete óta és e csaták, vagy csatározások után – látnod kellett – nem csak közlegényekből, csicskásokból, de a markotányosnőkből is azonnal generális lett. A csaták UTÁN!!! Mindent tudtak!!! SÓT! Mindent tudtak már a csaták előtt, meg is jósoltak mindent, csak senki se hallotta!!! Mert mindenki látnok . . . Hagyjuk ezt, jó?

KOSSUTH (*bólint, megáll*) Mennyire igazad van most is, Deák Ferkó.

DEÁK (*kiegészíti Kossuth szavait*) Deák, a renyhe, a rest, a lomha . . .

KOSSUTH (*bizalmasan*) Árudd el nekem, most, amikor már úgyis mindegy: miért terjesztetted magadról ezeket a furcsa jelzőket? Mert ezt te tetted! Vagy nem?

DEÁK Igen. Mert ismerem magam.

KOSSUTH No de ha valaki hétszáz–nyolcszáz levelet lekörmöl, és szétküldi az országban azokhoz, akiktől irgalmat remél Vörösmarty özvegye és elárvult gyerekei számára, hát az nem lehet rest és lomha . . .

SZÉCHENYI (*játszadozik a pisztollyal*) . . . Kossuth ír nekem egy igazán nagyon szívélyes levelet . . . hogy cikkemet közli a Pesti Hírlap következő számában.

KOSSUTH (*Széchenyihez*) Ne kotyogj bele minden szavamba, jó? (*Folytatja Deákhöz*) . . . mert én ezt a kétféle érzést itt magamban legbelül – nem tudom tovább elviselni . . .

SZÉCHENYI Én soká Deáknál, ki egy kicsit tán pikirt, amiért nem engedelmeskednek neki szó szerint.

KOSSUTH Kimondhatatlanul dühös vagyok rád, de . . .

SZÉCHENYI (*játszik pisztolyával, a magasba dobálja*) . . . Deáknál . . . hogy a szerenád meggátoltassék. Nem lehetséges . . . mert a fáklýkát már megvásárolták, hogy „Kossuthnak is zenéljenek”.

KOSSUTH . . . de valahogy mintha irigyelnék is. Vagy szánnálak . . . ?

SZÉCHENYI . . . Kossuth és társai a fejünkre nőnek . . .

KOSSUTH . . . vagy szeretnélek . . . ?

SZÉCHENYI . . . ez az ember megöl bennünket . . .

KOSSUTH Leírhatatlan jószággal kimondhatatlanul káros teremtménye
vagy az Istennek . . .

SZÉCHENYI . . . Hitte volna Deákról az ember, hogy még tanácskozni sem
akar velem . . .

KOSSUTH . . . vagy – mégis – kedvelnék, mert szükségem van egy állandó,
élő, sikoltó figyelmeztetésre, hogy: VÉLETLEN SE ÍGY?

DEÁK Éreztél-e valaha mások lelketlensége, közönye miatt olyan mélységes
szégyent, amelyet soha saját gyarlóságod vagy ballépésed miatt nem éreztél?

KOSSUTH (*töprengve*) Vörösmarty meghalt, elszállt a lelke, de élete utolsó
éveiben, úgy hallottam, már se versei, se írásai, se kertje, se bora nem
sikerült . . . Ami gyarapodott, mint nálam is: csak az adósság volt! Látod:
ettől nincs egy percnyi nyugodalmam! Fiamra, Ferencre és Lajosra csak
az adósságaimat hagyom. Már a könyvtáram se . . . (*Hallgat, keserűen
elmosolyodik*) Hát igen: . . . Tanulj dalt a zengő zivatartól, Mint nyög, ordít,
jajgat, sír és bömböl; Fákat tép ki és hajókat tördel, Életet fojt, vadat és embert
öl . . .

DEÁK (*folytatja a verset*) Háború van most a nagyvilágban, Isten sírja reszket
a szent honban . . . (*Csend*) Gyámomba fogadtam kiskorú gyermekeit . . .

KOSSUTH A puritán és megközelíthetlen Deák könyörület . . .

DEÁK (*folytatja az előbb elkezdett mondatát*) . . . gyámomba fogadtam Vörös-
marty kiskorú gyermekeit. ÉN! Aki az életében nem tudott igazából még
önmagáról se gondoskodni . . . Az a tetves, szutykos kis tébláboló marad-
tam . . .

SZÉCHENYI . . . a vén tuskó . . .

DEÁK . . . akire néném – Klára – Tárnokon rátalált . . . Végig megalázó érzés
ám ez . . .

KOSSUTH (*cinikusan*) Hát persze! Az ÉRZÉS, s hogy ezt ellensúlyozd: a
nemzet ügyében seftelgettél . . .

SZÉCHENYI . . . Voltam Deáknál! Ó, Istenem . . . hogy megváltozott!!!

KOSSUTH . . . sáfárkodtál . . .

SZÉCHENYI . . . Deák keresztülnéz rajtam . . . Qu'il est lourd!

KOSSUTH . . . alkudoztál . . .

SZÉCHENYI Teleki Laci bőszen Mészáros ellen. Deák puha, mint a kelt tészta.

KOSSUTH . . . vagy évekig lapítottál, mint kutyaszar a fűben!!!

SZÉCHENYI Kossuth kiáltványt diktált!!!

DEÁK (*nyugodtan, szomorúan folytatja*) . . . gyámomba fogadtam a kiskorú gyermekeit és érdekükben nemzeti adományért folyamodtam Albrecht főherceghez . . .

KOSSUTH Aki – kiakolbólintott.

DEÁK Aztán az Akadémia által fordultam a kormányzóhoz . . .

KOSSUTH Ahhoz a kormányzóhoz? Ez se ment – mert hát nem ment – akkor koldulni kezdte . . . Ferkó, Ferkó, én a nemzet szent ügyéért kilincseltem királyoknál, hercegeknél, lordoknál, báróknál, minisztereknél, vezéreknél, kormányfőknél, gyárosoknál, polgárok millióinál. Mind a nemzetemért, hogy azt felfegyverezem, felkészítsem a végső leszámolásra. Adtak volna NEKEM is, suttymban! . . . Adtak volna sokat is, de ÉN MINDIG MEGSEJTETTEM A CSAPDÁT! Kossuth Lajos sohasem volt piaci portéka!!!
De te . . . ?

DEÁK Szemere másként látta a te pénzügyeidet.

KOSSUTH Az a részeges, kistílú pletykafészek. Marx fizetett seggnyalója . . .

Nemhiába került örültekházába . . . Ott is döglött meg. A neki való helyen.

DEÁK Hát . . . legyen: én csak magánügyként tettem mindazt, amit és amennyit tehettem . . . (*Keserűen*) Nem a nemzetért, csak egy igaz barátomért, aki igen naivan hitte, hogy saját politikai nézetei is lehetnek bizonyos dolgokról, mert hitte, hogy a politizáláshoz csak tiszta, romlatlan szív kell, meg jóakarát . . . Istenem, mennyire sajnálom, hogy nem hallgatott intő szavaimra . . .

KOSSUTH A politikáról!

DEÁK Arról, hogy az nem csupán a tiszta szív ügye . . .

KOSSUTH Hogy akkor: az én szívem se tiszta ?

DEÁK Ami pedig a koldulást illeti: Wesselényi is gyűjtögetett – persze sokkal sikeresebben – börtönévid alatt ínségbe jutott családotnak . . .

KOSSUTH Tőled senki se tudhatja pontosabban, esetleg még Wesselényi és a döblingi bolond, hogy az országos gyűjtésből megmaradt mintegy 20 000 forintot a Honi Ipar Védegylet által juttattam vissza nemzetemnek, hogy az osztrák gazdasági fojtást lazítsam, hogy levegőhöz jusson ez a gyarmattá alázott-gyalázott ország . . .

DEÁK Hogy milyen jól gazdálkodtál, arról hadd ne beszéljünk most . . .

KOSSUTH Tanultam én a börtönben közgazdászként is gondolkodni . . .

DEÁK Gondolkodni – talán. Úgy, hogy 45-ben, 46-ban becsődölt a Védegyleted, becsődölt és elvitte minden vasadat a Gyáralapító Társaság meg a Kereskedelmi Társaság . . . aztán jött megint az ügyvédeskedés . . . ? Gondolkodni . . . közgazdászként . . .

KOSSUTH Smith és Bentham munkáit ma is szinte betéve tudom . . . De a te tétovázó politikád kivette a szelet az egész ellenzék vitorlájából, Szé-

chenyi meg kiválásával egyenesen megbuktatta a Gyáralapító Társaságot . . . No, most csak ennyit a családomnak begyűjtött adományokról . . . Meg arról, hogy a politikához mennyire elég, vagy kell-e egyáltalán tiszta szív, szenvedély . . . Hogy mi mivel tartozik, tartozhat egybe . . . ? Erre itt van válaszként az egész életem!

DEÁK De hisz most mondtam: ahogyan a joggyakorlat nem keverhető szenvedéllyel . . .

KOSSUTH Jog és politika össze nem egyeztethető? Vagy éppen a szenny hozza össze őket? Vagy tán a szenvtelenség? Ferkó, a hit az igazi, a legszentebb szenvedély! Anélkül nincs teremtés! És én ne lennék a jog szempontjából megbízható? Én? Én?

DEÁK Most ismét a régi csellel csavarod, fordítod a téma élet önmagad felé, mert amióta ismerlek . . .

KOSSUTH Ugyan mióta?

DEÁK . . . amióta ismerlek, mást se hallok, csak: ÉN! ÉN! ÉN!

KOSSUTH Igen: ÉN!!! No és? Te nem teszed ugyanezt?

DEÁK Ha nem vetted volna észre: az imént Vörösmartyról beszéltem . . .

KOSSUTH Nem érdekel Vörösmarty! Az én mindenkori ügyem a nemzet szabadsága! És itt a baj, Ferkó, mert a politika egy egész ember révén az egész nemzet lelkének, és minden nemes szervének a dolga!!! Azt eszed, iszod, be- és kilélegzed, szüled és temeted és üvöltesz, hogy nem jó! És soha nincs belőle elég!

DEÁK Filippika! Az ilyesmi a könyökömön jött ki már akkor is, amikor negyvennyolcban minden szónoklatod után a szavaiddal, filozófiáddal nem egyezőket, vagy nem egészen egyezőket AZONNALI LEMONDÁSSAL zsaroltad . . .

KOSSUTH Mert akkor se voltam kisszerű.

DEÁK És hova, mire jutottál?

KOSSUTH Oda, hogy még nem szarnak le az igazságos hazai galambok . . .

Lehet, hogy nem is tehetik soha, mert életem végére megfosztottak még állampolgárságomtól is . . . Mert hogy én kérjem, kérvényezzem, hogy megadják? ÉN? KOSSUTH LAJOS?

DEÁK Mert?

Kossuth egy pillanatra megzavarodik, tehetetlenül topog.

KOSSUTH Ó, igen . . . Otthon mindenki a nyomomba akart lépni . . .

DEÁK De hisz sokan léptek a nyomdokodba.

KOSSUTH Helyembe akartak lépni! Tőlem okosabbak lenni . . .

DEÁK . . . Tőled, aki innen jobban láttad a hazai politikai összképet, mint akik állagában élő téték voltak . . . ?

KOSSUTH Igen: tőlem . . . és így egyszerre olyan sok kicsike Kossuth született, ami rövid időn belül megülte a gyomrát nemzetnek, császárnak . . . világnak . . .

DEÁK Talán . . . az az egy is megülte a gyomrát a . . . világnak . . . még sokkal előbb . . .

KOSSUTH Éspedig?

DEÁK Te már – úgy tűnik – 48 áprilisában eldöntötted, hogy a csúcsra törsz, mert hamarosan a magad szakállára kezdtél fegyvervásárlásba – Batthyány elnökünk tudta nélkül, háta megett, aztán tetted ezt Amerikában, Londonban és a jó Isten tudja még hol nem! És nyomtattad, veretted az érték- és fedezet nélküli pénzt . . . hányszor is, Lajcsi?

KOSSUTH Megállj! ÉN voltam mindennek az aranyfedezete! ÉN, KOSSUTH LAJOS! A KORMÁNYZÓ! MEG A NEMZET!

DEÁK Ismersz engem régóta: sok mindent gyűjtöttem, csak úgy . . . szórazásból, leginkább akaratom ellenére jutottak hozzám kedves, sokszor kimondottan értékes tárgyak, de ezeket általában hamar tovább is ajándékoztam.

KOSSUTH Batthyány zsebóráját is . . .

DEÁK Valamivel kivégzése előtt adta nekem . . .

KOSSUTH Hát ilyen barát vagy!

DEÁK Régen rájöttem, hogy a barátságot nem a tárgyak, hanem a hűség őrzi . . .

KOSSUTH Akkor végleg nem tudom: milyen szíved van, mert én onnan valahogy kiszorultam . . .

DEÁK Soha. Csupán te azonnal árulónak tartod azt az embert, aki másként merészel gondolkodni, látni, tenni, mint te . . .

KOSSUTH Adtad-e bármi jelét is emigrációs hányatottságomban, hogy gondolsz rám?

DEÁK Pulszky Ferivel leveleztem, amikor ő Londonban az *udvartartásodba* tartozott, tőle kaptam számomra nagyon értékes híreket nemcsak rólad, hanem Terézemről, meg a gyerekekről is . . .

KOSSUTH Vele, Pulszkyval leveleztél, de nékem egyetlen betű sem dukált?

DEÁK Betéve tudom egyik levelének néhány sorát: *Minden szombaton este elmegyek Lajoshoz, ki erősen megőszült, de erős és egészséges. Neje folyvást nyaviga, leánya kedves, de gyenge egészségű . . . (Elérzékenyül, a többit remegő hangon mondja) Szegény kicsi Vilma, hány éve fekszik a genuai temető-kertben? . . . (Megköszörüli torkát) Két fia igen jó matematikus s a természettudományokban magas helyet foglalnak az egyetemen. A klasszikus nyelveket s a szép literatúrát elhanyagolták, szívök jó, jellemök romlatlan, praktikus ember lesz mindegyikéből, de szónok soha!*

(Csend)

KOSSUTH . . . Szónok soha!

DEÁK Légy boldog!

KOSSUTH Én nem neveltem őket . . . hivatalnoknak. Eszembe se volt! Én őket politikára neveltem. Azt gondoltam, hogy majd jön idő, mikor nagy szüksége lesz rájuk a nemzetnek.

DEÁK Ha otthon éltél volna, tudnád: ott ma sok gyakorlatias emberre, tudós koponyára van szükség.

KOSSUTH Mikor aztán láttam, hogy csalódtam . . .

DEÁK A gyerekek igen bölcsen nem vállalták a dinasztiaalapítást!

KOSSUTH Ne kotyogj bele! Tehát, amikor láttam, hogy csalódtam, lépést tettem az olasz kormánynál, hogy adjanak állást a fiaimnak. Cavour tárt karokkal fogadta ajánlatomat, rögtön két olyan magas állást kínált, amit én el nem fogadhattam, nehogy a régi hivatalnokon sérelem essék . . . (Csend.)

No, de nem erről kezdted nekem prédikálni, hanem a gyűjtőszenvedélyedről . . .

DEÁK Éppen hogy nem volt szenvedély . . .

KOSSUTH Ó, igen: az adományozás a szenvedélyed . . . Ferkó, Ferkó, mindent elosztogatsz . . .

DEÁK Te is jó szívvvel adtál másoknak . . .

KOSSUTH (folytatja Deákhoz) . . . Hallottam, hogy még a parlamenti gázsídat is forintonként osztogattad minden reggel . . .

DEÁK Sok a rászoruló . . .

KOSSUTH Ettől sírtak olyan sokan halálozokor?

DEÁK Hát sokan sírtak?

KOSSUTH Vásároltad a rokonszenvet?

DEÁK (legyint) Á, dehog . . . csak mindig akadt olyan szerencsétlen, akinek nagyobb szüksége volt rá. De jó, hogy rátapintottál a lényegre: oda akartam kilyukadni, hogy sok mindent gyűjtögettem, de pénzt soha.

KOSSUTH (nevet) És most szoborként kérnél tőlem néhány lírát?

SZÉCHENYI . . . Stojanovics . . . adok neki 100 forintot.

DEÁK Tudom, hogy amikor 48. december legvégén Debrecenbe ment a kormány, vittétek a pénzsajtót is . . .

KOSSUTH Vittük állandóan magunkkal. Miért kéred?

SZÉCHENYI . . . Kora reggel Auspitz ver föl a gyapjúval 95 forintjáért . . .

DEÁK Hát . . . szeretném látni azokat a bankókat . . .

SZÉCHENYI . . . Később Wodianernek adom el 100 forintjáért . . .

DEÁK . . . meg az amerikai Kossuth-dollárokat és a -forintokat, amit Angliában nyomtattál . . .

KOSSUTH (*hosszan néz Deák szemébe*) Már másodízben pedzed a pénznyomatás ügyét, de érzem: te valami másra célozol . . .

DEÁK (*nevet*) Ez is reád vall. „*Ha nincs pénz, majd nyomtatok!*”

KOSSUTH (*homlokára csap*) Hát persze! Téged a híres bankóper érdekel! Vagy erről is pletykázott neked Pulszky, az a politikai lotyó?

DEÁK Ó, jöttek a hírek Londonból. Szinte hetente, majd naponta . . .

KOSSUTH (*jobbjaival átöleli Deákot, maga mellé ülteti az ágyra, huncutkásan mosolyog*) Hát igen, hatvanegyben . . . a te Kaisered magánjogi keresetére – másként Angliában ez nem megy ám, hiába Kaiser! – beindult a nagy komédia a pénznyomatás körül. A spiclik annak rendje és módja szerint . . .

DEÁK Egyaránt erős mágnesként vonzottad őket, bármerre jártál . . .

KOSSUTH Igen! És azonnal jelentették Bécsnek, hogy én komolyan készülök a végleges visszavágásra . . . Tehát: hatvan végén és hatvanegy elején . . . január folytában a nyomtatás annyira haladt, miként értesíttem Cavour grófort, Turinban, hogy a megrendelt pénzjegyek nagyobb fele már február közepe táján el lesz szállítható Olaszországba, miszerint ott leltározva, a háború kitöréseig biztonságban tartassék . . .

DEÁK Komédia, mondd?

KOSSUTH . . . Angliában minden per drága mulatság: tízszer drágább a chancery-per . . . Nemcsak a magam, hanem a nyomdászaim perköltségeit is nekem kellvén fedeznem, ez a per: . . . három ezer pár száz font sterlingbe került . . .

DEÁK Maradt még annyi az amerikai dollárszűretből?

KOSSUTH Ó, dehog, onnan alig hoztam valamit haza, hisz fegyvert, lőszert vásároltam . . .

DEÁK Hadihajókat is . . .

KOSSUTH Ne rontsd a kedvem. Te ezt úgysem érted! Nem, nem . . . Szóval: nagy segítségre volt szükségem, hát Napóleon herceg . . .

DEÁK A kicsi „Plon-Plon”?

KOSSUTH . . . Napóleon herceg (Kiss Miklós ezredes közbenjárásával) ezer fonttal, Cavour pedig kétezer fonttal járult . . .

DEÁK Gondolom: nagy érvágás volt, még ha lett is némi hozama . . .

KOSSUTH Fegyverzetünk elvesztése, majd Teleki elfogatása után a harmadik legnagyobb . . .

DEÁK Az elsőből Cuza, a szemfüles román fejedelem profitált!

KOSSUTH A mulasztások sora!!! Árulások sorával ér fel! Az az önfejű Klapka becsavarogta fél Európát, aztán persze, hogy elkésett! A végkifejlet: Kosuth szava fabatkát se ér!

DEÁK Pedig az igen komoly fegyverszállítmány volt! Ha az akkor eljut Erdélybe, kirobban a pokol, hát én bizony kétkem, hogy lett volna felirat, vagy határozat 61-ben, vagy bármiféle kiegyezés, később.

KOSSUTH (*nem is igen figyelj Deák szavait*) De keményen kivágtam magam, és talán a világ legjobban akkor figyelt oda szavaimra . . . Az anyagi hozadék pedig, a per harmadik nekifutása után, amit már Olaszhonból követtem: néhány vedernyi pernye lett. Tehát, Deák Ferkó, nincs, nem maradt Kossuth-bankó!

DEÁK De te – nagy ámulatomra – mindig, minden helyzetből kivágtad magad.

Még a londoni fegyvergyártás ügyében is . . .

KOSSUTH Az azért más volt . . .

DEÁK Komoly üzem lehetett az ott, a Surey-csatorna melletti épületben a nyolcezer golyó és a rengeteg rakéta . . .

KOSSUTH De itt, a hiteles nyilatkozatomban . . .

DEÁK Hány magyar emigránst alkalmaztál erre a nagyszabású hadianyag-fabrikációra?

KOSSUTH (*kiabálva folytatja előbb kezdett gondolatát*) . . . a hiteles nyilatkozatomban kijelentettem, hogy: én, Magyarország törvényesen összehívott s kellőleg megalkotott nemzetgyűlésének mindkét háza által 1849. április 14-én Magyarország kormányzó-elnökévé neveztettem ki . . . Az, a ki e perben mint felperes lép fel: nem magyar király . . . sem jogilag, sem tényleg . . . mert az örökösödés a magyar királyi székre Magyarország alaptörvényei által szorosan szabályozva van (is matter of strict settlement) s igény örökösödségre csak a volt király halála után nyílhatik. Ámde az utolsó király, V. Ferdinánd, még él.

DEÁK Hát pontosan ekkor, hatvanegyben küszködtünk mi is a felirat körül a te politikai elvbarátaiddal, a határozatiak kiválóságaival, akik egyre ezt hajtogatták: feliratot nem küldhetünk, mert nincs kihez, a nemzetnek nincs tudomása V. Ferdinánd lemondásáról s a trónváltásról . . .

KOSSUTH (*folytatja Deák szavait*) . . . nem, közölte 48-ban az országgyűléssel, noha törvényesen ülésezett, mert feloszlata törvényellenes volt . . .

No látod! Tudom én ezt is, hogy ti, feliratiak hétszámra üvöltötték Teleki és Nyáry felé: Garibaldit várják!!! . . . Az igazság ellenben az, hogy a válaszfelirat lényegében elismerése . . . hogy az uralkodó jogszerű öröklés után ült a trónra . . .

DEÁK De hisz maga, az uralkodó kezdeményezte az önkényuralom helyett az alkotmányra való visszatérést; ő hívta össze az országgyűlést . . .

KOSSUTH Tizenkét év után!

SZÉCHENYI . . . Parturiunt montes!

DEÁK (*Széchenyi felé bólint*) Igen: vajúdnak a hegyek! (*Kossuthhoz*) Tehát: . . . ő nyitotta meg biztosa által . . . hozzá egyenesen a szót . . .

KOSSUTH Mert a felirati párt . . .

DEÁK Nem volt párt . . . Még nem voltak pártok, csak az uralkodó iránti viszony két elképzelése körüli csoportosulók tábora!

KOSSUTH De előbb, az én angol barátomnak . . .

DEÁK Tudtam, hogy szimatolni küldted!

KOSSUTH . . . az én angol barátomnak azt jelentetted ki: Magyarhonban most három párt . . .

DEÁK *(folytatja az idézetet)* . . . három párt van . . .

KOSSUTH . . . A konzervatívok, akik több engedmény reményében . . .

DEÁK . . . elfogadják az október huszadikai Diplomát . . .

KOSSUTH . . . A törvény korlátai között maradó liberálisok . . .

DEÁK . . . akikhez magamat is számítom, és akik – de csakis az 1848-iki törvény alapján – fenn akarják . . .

KOSSUTH . . . fenn akarják tartani az osztrák monarchiával a kapcsolatot.

DEÁK Hol a bibi?

KOSSUTH Nincs a harmadik párt!

DEÁK Mert nem párt.

KOSSUTH Nem.

DEÁK Nem . . . hanem a nemzet maga, vagyis annak 99 század része . . . teljes elszakadást akar Ausztriával.

KOSSUTH Csakhogy ez még Teleki drezdai kéjutazása előtt volt, amikor már – lévén hogy a császár meghívta a felsőházba – s szerinted is teljesen törvényszerűen politizálhatott és ENGEM testesített meg otthon a nemzet előtt . . .

DEÁK *(sójat, legyint)* Mint általában, most sem tudlak követni . . .

KOSSUTH Mert rég nem járunk azonos úton!

DEÁK Veled ez képtelenség . . . Mindenki csak utánad bandukolhat és nem VELED, mert te azt képtelen lennél eltérni.

KOSSUTH Azt mondtad: felirati párt és határozati – Kossuth – párt.

DEÁK Nem ezt mondtam!

KOSSUTH *(hangosan)* Negyvenkilenc április 14-e íránt való viszonyulás KÉT táborára!!! A Habsburgok trónfosztása íránt!!! IRÁNTAM!!!

DEÁK Hát miért nem akarod megérteni: a terror hosszú pusztítása után egy kietlen politikai parlag maradt!

KOSSUTH *(hevesebben)* Azt mondtad: az én pártom!

DEÁK Azt mondtam: a te politikai elvbarátaid!

SZÉCHENYI Parturiunt montes!

KOSSUTH *(élesen)* De a koronázatlan király . . .

DEÁK Történelmünk ismer ú.n. koronázás előtt hozott törvényeket is.

KOSSUTH A király koronázatlan . . .

DEÁK . . . koronázatlan állapota nem lehet akadály, mert noha a trónfoglalása a magyar alkotmánnyal ellenkező . . .

KOSSUTH (*kiabál*) Tehát: nincs levelezés, nincs válaszfelirat a nagylelkű pátenstre, csak HATÁROZAT a nemzet és önmagunk előtt. A magunké vagyunk! Arról szól ez a párt . . .

DEÁK Nem párt.

KOSSUTH (*kiabál, hadonászik*) . . . arról szól a nemzet okosabb része, Ferkó, hogy a trónfoglalás nem jogszerű!

DEÁK Dehát éppen ő maga akarja jogszerűvé tenni s az országgyűlés első érintkezése . . . minden trónváltásnál csak a még meg nem koronázott királlyal történik.

KOSSUTH (*üvölt*) Ennek nem eshet áldozatául az egész nemzet. Nem lehet a te seftelésed ártatlan áldozata! Nem tehetted 1849. április tizennegyediké után!

SZÉCHENYI . . . Koronázás után országgyűlés. Mire fog esküdni?

KOSSUTH (*tombol*) Megbocsátani ezrek, százezrek mártírhalálát, szenvedését, nyomorát, számkivetettségét???

SZÉCHENYI . . . csak *pragmatica sanctio* . . .

KOSSUTH (*tovább tombol*) Megalázkodni, behódolni, az egész nemzetet aljasan elárulni?

SZÉCHENYI 1848. június 29-én – Deák azt állítja, Kossuth hiszszegő.

DEÁK Hallgass ide: Szükségesnek látjuk . . . kijelenteni, hogy az államnak . . . önállóságát s törvényes függetlenségét semmi tekintetnek, semmi érdeknek föl nem áldozhatjuk, s ragaszkodunk ahhoz, mint nemzeti létünk alapföltételéhez!

Ez néked megalázkodás? Behódolás? Árulás?

KOSSUTH (*kiabál*) Üres retorika! A portéka, amit ebbe a göngyöletbe rejtettél, azt miért nem mutatod most meg?

DEÁK A lényeg volt – és ez ellen a TÉGED Magyarországon megtestesítő Teleki se szólt – sőt, Nyáry jelenlétében megállapítottuk, hogy a két párt közt a pillanat nagy kérdésére, azaz Magyarország és a birodalom közjogi viszonya elintézésének lényegére nézve, elvi eltérés nincs!!!

KOSSUTH (*líhegve kiabál*) Van! . . . Volt! . . . A tét! . . . A FELIRAT vagy a HATÁROZAT!

DEÁK Nem volt . . . s ez így is maradt . . . 66-ig!

KOSSUTH (*egyre inkább veszti lélegzetét, de tovább kiabál*) Deák Ferenc!!!

SZÉCHENYI Mire fog esküdni?

KOSSUTH Deák . . . (*Erőtlenül roskad ágyára*) Mit tettél . . . ?

Csend.

A szín elsötétül.

MÁSODIK KÁBULAT

A fény, mint a dráma elején, csak Kossuth ágyára szolgál.

A nagybetegnek ismét Lujza készíti, majd adja be a gyógyszer.

Kossuth megissza a gyógyszert, megfogja Lujza kezét.

KOSSUTH Állandóan drága jó . . . anyánk szavai visszhangoznak a fejemben . . .

LUIZA Deák nevét kiabáltad . . .

KOSSUTH Arra . . . nem emlékszem . . .

LUIZA Anyánknak mely szavai . . . ?

KOSSUTH Brüsszelből ezt írta: Még jön az idő és hiszem, hogy a Kedves Hazában fogsz meggyőződni csak, hogy Zsuzsanna méltó testvéred volt . . .

LUIZA Meghaltak . . .

KOSSUTH Száműzetésben.

LUIZA Száműzve, mint én is.

KOSSUTH Van-e hír a gyerekeidről?

LUIZA Ők már amerikaiak, csak akkor fordulnak a szülőhöz, ha azt az üzlet parancsolja.

KOSSUTH Az üzlet szelleme kegyetlen . . .

Csend.

LUIZA Mit ennél?

KOSSUTH *(nem figyel Lujzára, tovább idézi anyja szavait) . . . Bostonból írt leveled a jövődöt oly borzasztóan állította elélnkbe, ahol magad is kételkedel, hogy ingyen szállást kapjunk . . . (Lujzához) Hát ilyeneket írhattam volna én neki Bostonból?*

LUIZA Jobban nézel ki, mint tegnap este. Talán egy erős tea jót tenne.

KOSSUTH De aztán . . . mégis áldását küldte . . . Már nem neheztelt . . .

LUIZA Giorgio hozott egy pár galambfiókat levesnek . . .

KOSSUTH Vukovics Sebő is . . . nagyon csúnyán írt Horváthnak . . . a derék püspökünknek . . .

LUIZA De ha kívánod, hozatok friss pisztrángot is . . .

KOSSUTH *(keserűen nevet) Hogy: . . . Cicero egész életén át csak harmincnyegen beszédet mondott, Demosthenes húszat, Kossuth Amerikában ötszázat . . .*

LUIZA Jönnek tisztelőid, híveid otthonról . . .

KOSSUTH De a java most következik, figyeld: . . . ötszázat. Túl sokat beszélvén, kíméletlenül bánt a történelemmel és önmagáról szólva kalandori dicsőítésbe tévedt . . .

LUIZA Hazajönnek fiaid is . . .

KOSSUTH *(egy pillanatra föleszmél) Helfy? A kéziratért jött?*

LUIZA Hogy üdvözljön . . .

KOSSUTH A kéziratért . . . jött . . . Az íróasztalomon . . . félbemaradt . . .

Nem fejeztem be . . . (*Fáradtan oldalra hanyatlik a feje, Lujza megtörtli homlokát, majd kimegy.*)

A villogó kékes fény jelzi, hogy Kossuth újabb kábulatba süllyed.

A kékes fény állandósul az egész színen.

Deák a szobortalapzaton karosszékében ül, zsebkésével egy hasáb fát farag, szobrot mintáz, körötte rengeteg forgács. Előtérben – mintegy tekepálya végén – az első felelős magyar minisztérium hat tagjának (Batthyány, Eötvös, Mészáros, Esterházy, Szemere, Klauzál) enyhén túlméretezett tekebókként megformázott, kifaragott faszobrai állnak.

Kossuth fürgén felkel, a tőprengő Széchenyihez lép, az nem vesz róla tudomást, csak pisztolyával játszadozik. Aztán Deákhoz megy, nézi, ahogy az lassú, komótos mozdulatokkal munkálja a fahasábot. Szólni akar hozzá, de meggondolja magát és visszamegy ágyához, a párnák alól előveszi tárogatóját, megnyálazza sípját, és játszani próbál, de a melódia sehogyan se alakul.

DEÁK Nem megy, koma?

KOSSUTH Régen nem játszottam, de majdcsak belejövök megint . . .

DEÁK És . . . mit fűjsz nekünk?

KOSSUTH Természetesen egy Kossuth-nótát.

DEÁK Sok van belőle.

KOSSUTH Melyiket szereted, Ferkó?

DEÁK Tudod, hogy botfűlű vagyok.

KOSSUTH De csak ismered valamelyiknek a szövegét!

DEÁK Az, amelyiknek a szövegét ismerem, kis híján megőrdjített.

KOSSUTH Olyan csúnya?

DEÁK Ha évekig üvöltik, meg suttojják, meg turbékolják, meg süvöltik . . .

hát, bizony, attól megkergül az ember.

KOSSUTH Évekig?

DEÁK ÉVTIZEDEKEN ÁT!

KOSSUTH Eltűlzod.

DEÁK (*torkát köszörüli, majd kappanhangon elkezdi énekelni*) Esik eső karikára,

Kossuth Lajos kalapjára . . .

KOSSUTH (*nevet*) No látod! És . . . a többit nem ismered?

DEÁK Ez az egy is sok nekem . . .

KOSSUTH Irigy vagy, Ferkó! (*Ismét fűjja a tárogatót, de csak fülsértő süvöltés jön elő belőle, mire nagyot sóhajtvá abbahagyja.*)

SZÉCHENYI LONDON. Az Adelphiben Paganini. Faksznibohóc.

Csend

KOSSUTH Tudod, Andrásy Gyula suttyó korában rajongott értem, aztán, amikor ő is visszament . . .

DEÁK Hazajött.

KOSSUTH . . . visszament az emigrációból, egyszer csak ott látom a táborodban . . .

DEÁK Bölcs és rendkívül művelt ember.

KOSSUTH Kiábrándító . . .

DEÁK Életem vége felé legnagyobb keserűségem épp abból eredt, hogy egyre ritkult a rátermett, komoly, okos politikus, közben láttam az új keletű, lelkiismeretlen, arcátlanul és kegyetlenül csörtetők tömegét a politika megannyi reketyésében, csalitjában, sötét zugában. A panamáikkal hengegő, a közerkölcs látköréből büszkén kimasírozó „politikuskok” ármádiáját . . . De Vörösmarty . . .

KOSSUTH Vörösmartyval ez negyvennyolc augusztusában esett meg, amikor a nemzetgyűlésben a hadügyben a többséggel szavazott!

SZÉCHENYI Augusztus 21-én . . . Konferencia Kossuthnál – nagyon levert. KÉPVISELETI HÁZ. Kossuth több ízben beszél. Egészen naivul is: BOLDOGSÁG ELLENZÉK TAGJA LENNI. – Perczel és társai undorítóak. Én is beszélek. Egészen zavarodott vagyok. Örömet löném föbe magam . . .

KOSSUTH (most ingerülten az emlékeiből [naplójából] idézgető Széchenyi felé kiált) Hát tedd is már meg végre, ne szenvedj ennyit a nagyvilág előtt! Egyébiránt: milyen férfi az, aki gyerekkorától naplót vezet, mint egy vidéki kántortanító elkényeztetett bakfisa? Férfi az ilyen egyáltalán? Ferkó?

DEÁK Képtelen voltatok felismerni: mennyire hasonlóak vagytok, mennyire és mekkora szenvedéllyel akartátok ugyanazokat a dolgokat . . .

SZÉCHENYI . . . Az én politikám biztos volt, de lassú. Kossuth egy kártyára tett mindent, és – legalább idáig . . . – annyit nyert a hazának, mint amennyit az én politikám . . . talán húsz év alatt nem bírhatott volna előállítani . . .

DEÁK (folytatja gondolatát) . . . ugyanazokat a dolgokat a nemzet boldogulására.

KOSSUTH . . . Az volt a lényeges eltérés közöttünk, hogy ő kimondotta ugyan, hogy az „egyenlő jogok, egyenlő kötelességek” neki eszménye (sőt . . . tőle tanultam), de az ideál megvalósítására intézett izgatást kárhoztatta . . . s ammondó voltam, hogy Széchenyi politikájának más egyebek közt azon hibája is megvan, hogy saját maga alatt vágja a fát . . .

DEÁK Mert?

KOSSUTH . . . mert az általa választott úton csak foltozgatni, tatarozgatni, lendítgetni lehet, de azt a progressiót, mely után az ő lelke sóvárog, elérni teljesen lehetetlenség.

DEÁK Sajnos, mindkettőtökben több volt a szenvedély, mint a sajátjuktól akár jottányit is eltérő vélemény és „modor” iránti türelem . . .

KOSSUTH Türelem? Hát figyelj csak ide, komám: amikor drága jó barátunk, Wesselényi aláírta a Nemzeti Kaszinóba való felvételi ajánlatomat, EZ (*Széchenyire mutat*) az oligarcha, lévén, hogy a Kaszinót IS Ő teremtette és ott IS Ő volt a mindenható, ijedtében berendelt egy meghitt beszélgetésre, hogy eltanácsoljon ebből a nekem nem megfelelő intézményből. Széchenyi! Engem! Engem, aki a legnagyobb magyarnak kiáltotta ki!

SZÉCHENYI A legnagyobb magyarnak! Amikor ezt tette, szégyenemben elhagytam a termet, és a szünetben megróttam: miért emel oly magasra, ahol nem tarthatom magam?

DEÁK Hol itt a türelem?

KOSSUTH Engem, aki szavait és tetteit példaképp hordtam és terjesztettem!

Én nem voltam elég jó ott, abban a társaságban, közben a szárnyát bon-
togató, hadtudományról értekező Mészáros Lázárt ő maga ajánlotta az
Akadémia levelező tagjává . . .

DEÁK Kaszinó és Akadémia – ha szíves lennél észrevenni – két teljesen különböző intézmény!

KOSSUTH De már, amikor a Honi Ipar Védegylet ügyében – életemben először és utóljára – nála, otthonában jártam: nem csak alapítási tervemet fitymálta, de azt a néptől származó 20 000 forintot is megszegyenfitette pökhendiségével, hogy: jó lenne eszembe vésni azt a tényt, mely szerint létezik egy osztrák–magyar „vegyes házasság”, és az kötelez! Ami pedig len a Kaszinót illeti . . .

SZÉCHENYI Május 28. Wesselényi behozta Kossuthot a Kaszinóba stb. Szétrombolta ezzel a társaságot, – a munkámat – mily nehéz munka volt . . . (Rövid csend, majd más hangon folytatja) 29-én. Négy szemközti Kossuthal a Kaszinó miatt . . . Mondtam neki: . . . nem is képzelem, mennyire fontos embernek tartják önt „odafenn”. Nagyon gyanakvó szemmel nézik. Félnek öntől. Ez tény, én tudom, ebben van a dolog bibéje.

KOSSUTH Megvallottam neki: ezt valóban nem képzeltem, de nem tudom elgondolni, minek köszönhetem ezt a csiklandós megkülönböztetést, hiszen van itt a Kaszinó tagjai között igazi Sámson is, nem ilyen törpe egyéniség, mint én: Wesselényi, aki még sokáig nem moshatja ki bőréből a császári börtönök szagát, jóllehet nemrég szabadult – akár én – és bizony nemcsak hogy az épület nem dőlt össze, de még csak Metternich sem lépett ki miatta . . . Hát kilépett?

DEÁK Tudtommal: nem . . .

KOSSUTH Mert ezzel nevetségessé tette volna magát, és – lévén okos ember – azt is tudta, hogy a nevetségesség öl . . . Így volt ez, Ferkóm. És elálltam belépési szándékomtól.

DEÁK Ha szorít a csizma, leveted.

KOSSUTH Képzeld: (*Széchenyire mutat*) ez a beképzelt piperkőc se jöttömkor, se távozásomkor nem nyújtott kezét. Wesselényi szabadulásáért, ha jól értesültem, talán tett is valamit . . . Mert feltétlenül a magáénak szerette volna tudni, ő meg inkább az én szavamban hitt. Két arisztokrata, két világ . . .

SEZÉCHENYI *Elolvastam Kossuth (június 10-iki) védekezését. – Ó, a nebulók! Ferdinánd főherceget Gesslernek nevezik. – A quoi bon!*

DEÁK Visszatérve Vörösmartyhoz . . . Végére ő csak költő volt . . .

SEZÉCHENYI *Fölkerestem Kossuthot, nem lelem. Pázmándyval: „MA ELTE-METEM KOSSUTHOT.”* Pázmándy nekem: „NE TEGYE! Támogatnunk kell!”

DEÁK Költő!

KOSSUTH Széchenyi? Ugyan . . .

DEÁK Vörösmarty.

KOSSUTH A te személyes költőd.

DEÁK Isten nagy ajándéka.

KOSSUTH Hát én mi vagyok? Verése?

DEÁK Véletlenül se mondd, hogy tőled kevésbé szerette ezt az agyoncsigázott, számtalanszor felkoncolt, kirabolt, meghurcolt, minden metódussal elárult, félelmetes arroganciákkal arculkópótt nemzetet . . .

KOSSUTH Még TE beszélsz nekem az árulásokról? Königgrätz után egy füttyentésre futsz a Burgba?

DEÁK Nem füttyentésre!

KOSSUTH Aprórópenzre váltod a mi . . . az ÉN erkölcsi tőkém?

DEÁK Rég nem volt az már tőke. Adós vagy, Lajos, sok emberérettel tartozol.

KOSSUTH Ki bízott meg vele? Kinek a nevében sefteltél, Deák koma?

DEÁK És kinek a nevében házaltál te, Kossuth, a szent magyar koronával . . .

KOSSUTH (*kiabál*) Én, mint kormányzó . . .

DEÁK . . . már a debreceni időszakban, aztán Napóleon császárnál, Jerome hercegnél, meg az olaszoknál? Osztogattad volna nyakló nélkül, mint csalétket. Hát téged ki bízott meg? Kinek a nevében üzleteltél te, Kossuth Lajos?

KOSSUTH (*üvölt*) A nemzet letéteményese voltam és vagyok! Kormányzó!

Tettem, amit tettem, csak hogy Habsburg-fejre soha többé ne kerüljön!!!

DEÁK Legyen. Te kezdted, te hívtál . . . most dönts el végre: mi végett vagyok itt? Mert történelemórára nem maradok!

KOSSUTH JÓ, akkor: miért nem maradtál a seggeden, Klára nénéd szoknyája mellett, szivarod és anekdotáid mellett . . . ? A passzív rezisztencia is jobb lett volna, mint az alattomos belopakodásod abba a politikába, amelyet forradalmam és szabadságharcom örök ellensége élesztettek.

DEÁK Affektálsz és . . . ne perlekedj velem, nincs értelme. Mindannyian azt tettük, amit jónak láttunk. Valahol Vörösmartynál kezdtük, és hova jutotunk?

SZÉCHENYI . . . rövid idő alatt törött edény lesz a magyar.

Csend.

Kossuth most visszateszi tárogatóját a párna alá, odamegy a tekebókká formázott szobrok mellé, nézegeti.

KOSSUTH Ferkó, Ferkó . . . Hát ennyire hiányoznának néked? (Egyenként mindegyiket megemeli, megnézi) Klauzál . . . Esterházy . . . Eötvös . . . Mészáros . . . Batthyány . . . Szemere . . . De mi hárman: Széchenyi Stefferl, te és én még kifaragatlanok maradtunk . . .

SZÉCHENYI . . . A festészet és a muzsika ellen vagyok . . . mert még annyit mindent kell rendbe hoznunk – Hiszen még egy örültekháza sincs minálunk!!!

DEÁK Amíg éltem, sose volt rá elegendő időm . . .

KOSSUTH Csak pipákra . . .

DEÁK Meg családunk csúnya háziszidajára . . .

SZÉCHENYI Június 10-én: Reformációs ülés az Akadémián. Fáy, Vörösmarty, Schedel, Bajza, Helmeccy és én. Délután rendes heti ülés az Akadémián . . . 24-én. A nádor: elvállalnám-e a Vaskapu felrobbantására szóló megbízatást?

KOSSUTH (Széchenyi felé) Robbantani, mi? Hát, Stefferl, te csak keverjed-kavarjad a múltadat! Az idő mindent elbír. Ez még valahol 33-ban lehetett, ha jól szolgál emlékezetem, de nem baj: utazz, hajózz csak visszafelé . . .

Indulok én is hamarosan, de velem Kháron sajkája más vizeken úszik . . .

DEÁK (mélázva) „Europa libertati asserta.” Szép reményeket szült e három szó a népek keblében . . . Istenem, már az imént észrevettem, milyen vén lettél te is . . . Pedig még mindig tele vannak veled a lapok. Állja magát otthon az előretolt helyőrséged . . . A bástyavéd . . . az általad megtagadott pártod . . .

KOSSUTH Olyan párt, legyen az akár a függetlenségi is, amelyik megengedi magának, hogy benne ugyancsak járja . . . a lojalitás tótágas . . .

DEÁK Az meg mi?

KOSSUTH (folytatja) . . . abból az ostoba alkalomból, hogy az osztrák kölyök, Rudolf trónörökös, gyereket szándékozik csinálni – ha tud . . . – ne számítson a támogatásomra, de még a nevemet se említse!

DEÁK Talán ebben a Rudolfban láttak valami biztatót . . .

KOSSUTH (zaklatottan) Még Damjanichné, Batthyány Lajosné is gratulálnak.

DEÁK A gyűlölet rossz útitárs még a gyászban is.

KOSSUTH (*rezignáltan*) Szegény prostituált mártírok. A Rudika meg most, nyolcvankilencben jól belerondított a fene nagy dinasztikus tervekbe. Bum-bum Mayerling! Nagyon jó! Isten nem ver egy kézzel!

DEÁK (*marad előbbi témájánál*) De mégiscsak a pártod maradt, bárha szakad, osztódik is . . . Lapod több lett, mint amennyit alapítótól vagy szerkesztettél . . .

KOSSUTH Nincs lapom!

DEÁK Mind reád esküszik, a nevedben beszél, ostromoz, uszít, figyelmeztet, fenyeget . . .

SZÉCHENYI Kossuth ágyúinaszádokat akar – folyton-folyvást hallucinál . . .

KOSSUTH Nagyon beteg vagyok, Ferkó. Betegebb, mint a múlt év januárjában . . .

SZÉCHENYI Gerincsorvadásom van.

KOSSUTH Most a lázzal is meg kell küzdenem.

DEÁK Hipochondriáddal már több mint harminc éve gyötröd családodat.

KOSSUTH A családomat?

DEÁK Is.

KOSSUTH . . . Biztatnak orvosaim . . .

SZÉCHENYI . . . Mintha a sírban ülnénk . . .

KOSSUTH . . . de érzem, hogy rohamosan sietek a vég felé.

SZÉCHENYI . . . a pokol úzi-kergeti!

KOSSUTH Ideje, hogy vége legyen.

SZÉCHENYI Pisztoly . . . de mégsem.

DEÁK Csak ti labdázatok, ez már senkinek sem árt.

SZÉCHENYI . . . Éjjeli konferencia. Kossuth beteg!

DEÁK Jókai szavaival: . . . egy halvány, roskatag férfi ment fel a szószékre . . . s midőn beszédét elvégezte, nem volt halvány, nem volt roskatag többé, az arca lángolt és termete vadul kiegyenesedett . . . harcot, háborút visszhangzott minden ajk utána.

KOSSUTH . . . Csak azon egyet óhajtánám . . .

SZÉCHENYI 1848. augusztus 27-én Crescence, Marie, Béla és Ödön gőzhajón elutaznak. Megszakad a szívem és mégis meg vagyok könnyebbülve . . . 29-én . . . Kossuthnál. Ő hozzám: „Ön elküldte a feleségét . . . vigyázzon magára . . . lövetek azokra, akik ellenünk vannak!” Mint Marat, úgy tűnt fel előttem!

KOSSUTH Csak azt az egyet óhajtánám, hogy ne maradjon utánam teljesítetlenül hagyott kötelesség . . . Mert 92 esztendő, Ferkóm, az kilencvenkettőször 365 nap . . . szökőévektől függően persze . . . És mennyi perc és mily mérhetetlenül sok másodperc, a szívnek mekkora szivattyúmunkája . . .

DEÁK Hány esztendeje is, hogy már csak agyoncsámcsogott anekdotafigura vagyok . . . ? A milliószor megmásított, alkalmasint ellenünk is használt szavaink ismételéséért talán nem is volt értelme ennek a szellemidézésnek . . .

SZÉCHENYI *Július 1-én: Minden készen, Metternichnél ebéd. Este el – Pozsony . . . Voltam Wesselényinél, kinek nagyon börtönszaga van. Szegény ördög. Megkértem, állítsa máskorra az Erdélyi Verseny Díjat; adja vissza leveleimet, s fizessen nekem kamatokat . . .*

DEÁK Mit keresünk mi itt: két világ, két állag . . . ?

KOSSUTH Mintha örökké azzal bosszantanád a világot, hogy rajtad kívül senki se eléggé aláztos és szerény . . .

SZÉCHENYI *A császár teljhatalmú biztossá nevezett ki . . .*

KOSSUTH (Széchenyihöz) Teljhatalmú, mi? (Deákhöz) Be kell ismerni . . . le a kalappal: szoborként is jópofa vagy . . .

DEÁK Csak . . . sok rajtam a madárgané.

KOSSUTH Ha másért nem, legalább azért *fizetnek* a népnek derék szárnyasai, hogy siettél megkoronáztatni azt a lélektelen fattyút, a te Ferenc Jóskádat . . .

DEÁK Nem volt az enyém, nem én siettem, csak tenni kellett már valamit, mert az általad végbevitt debreceni trónfosztás utáni ölmos évtized talán a legveszélyesebb szakadék szélére sodorta a nemzetet . . .

KOSSUTH És más megoldás nem volt? Csak a behódolás? A seggnyalás?

SZÉCHENYI *Az akasztófaféle democratia nem fog-e egykoron az emberek közt nagyobb becsben állni, mint mindazon valóban émelygést okozó csillag és pánlika tarkabarkasága, melyekkel újabb időkben a hízelgők, pöknyalók és seggcsókolók xerxesi serege oly különös bőségben saturáltatott . . .*

DEÁK Nem volt behódolás, hanem egy olyan türelmet és felelősséget érdemlő, igénylő kemény, de csendes viaskodás, amelyből – úgy reméltem – a legtöbbet ki lehetett termelni jogi, államjogi szempontból.

KOSSUTH És: *mi*? Az emigrációban, *mi* nem léteztünk?

DEÁK Szóttétek álmaidokat, egymás körül a hálókat, állították csapdaitokat

hol egymás, hogy magatok számára, hol pedig: csak úgy . . . a világ előtt!

KOSSUTH Államjogi szempontok, mondd? És ilyen nyakatekert módon? Tele útvesztővel . . . És az az ember . . .

DEÁK Csak a jog útjait járva!

KOSSUTH . . . és az a Deák, aki . . . *maga mondá, s helyesen mondá, hogy a jogot, amit erőszak elveszen, vissza lehet szerezni – csak az veszett el, amiről a nemzet maga lemondott . . .* Nos, hol volt, hol van az a Deák ebben az államjogi moslékban?

DEÁK Cicero szavaival figyelmeztetem az uralkodót: „*Historia est testis temporum, magistra vitae!*”

KOSSUTH Kit? V. Ferdinándot? Mert ő a jog szerinti, koronázott király! Az akkor még élő! És Ferenc Jóska nem közvetlen örököse V. Ferdinándnak! DEÁK V. Ferdinánddal a dolgok igen fonákul alakultak . . .

KOSSUTH Mire a császári-királyi viperafészek *nem habozott világgá hirdetni, hogy Ferdinánd „idióta”*. Jó, megtehették Ferenc Jóskát osztrák császárnak, de csak annak! Hol van most a CORPUS IURIS-od? És mit mond a Sanctio

Pragmatica?

DEÁK Az élet gyakorlati megoldásokat keres, a jog hiteles keret hozzá.

KOSSUTH Akkor: hány évig is volt KÉT királya Magyarhonnak?

DEÁK (*nevet*) Két királya meg egy kormányzója . . .

KOSSUTH Még meg is dicsérte az a taknyos az én Deák komámat, közvetlen Königrätz után, a bécsi meghallgatás befejeztével . . .

DEÁK Nem lelem: miért dicsért volna meg . . . ? A magyar nemzet iránta való esetleges hűségéről kérdezett, hát visszakérdeztem: milyen bizalma lenne neki, a császárnak, Bécs népe hűségében egy válságos pillanatban? . . . Így hát nem lehetett hűség ügyében azokat az időket alapul venni, amelyekre esketni akart, hisz Mária Terézia rég porrá és hamuvá vált . . .

KOSSUTH Akkor hogyan mondhatta 1866. szeptember 7-én ez a szemét, hogy: . . . *A kiegyezési terv sokkal fontosabb, semhogy a döntést elhamarkodnánk. Bármi lesz az eredmény, a birodalom nehéz napjai közepette Andrássytól és Deáktól hallott őszinte, lojális nyilatkozatot feledni nem fogja.*

DEÁK Hol a baj ?

KOSSUTH Lojális!

DEÁK Hogy miért mondta, nem tudom. Kérdezd meg tőle, mert még él és virul . . .

KOSSUTH Vaynak meg szó szerint a következőket mondta rólad: *Ez aztán a talpig becsületes, erős meggyőződésű ember. És milyen a logikája? Csakhogy sokat tart kivihetőnek, a mi alig leküzdhető akadályokba ütközik.* Na, ennyi év után mit szólsz hozzá?

DEÁK Mihez?

KOSSUTH Ez az pökhendi páva is felfogta, hogy udvarolsz neki, hazudozol, azért jegyzi meg: *sokat tart kivihetőnek!* Még mindig semmi mondanivalód nincs?

DEÁK Az, amit hazatértem után azonnal megírtam sógoromnak, Oszterhuber Jóskának: *Kábul a fejem, elszorul a mellem, ha szembenézek a lehetőségek azon chaosával, mi előttünk áll s miből egy elhibázott lépés végveszélybe viszi a hazát . . .*

KOSSUTH A *chaos* – amitől tartottál – máig tart . . . Olyan terheket vállaltál a nemzet nevében . . .

DEÁK A pénzügy az osztagod államadósággal, a hadügy a fenyegető újabb háborúval, a velenceivel, amit minden eszközzel annyira tüzeltél, a nemzetiségi ügyek, melyeket a te 48-as gögöd meg a 49-es kapkodásod nehéz hagyatékként maradt hátra . . .

SZÉCHENYI Nyitott kérdés Kelet-Európában, hogy a vojvodina nem lesz-e maholnap része valami szerb királyságnak vagy republikának?

DEÁK . . . aztán: a közös ügyek kezelhetetlennek tűnő kezelése!

KOSSUTH . . . amelyeket – s ezt jól tudtad azonnal – képtelen vinni a magyar nemzet. Akkor, most: ki a kalandor, Deák Ferenc? Ki a hazardőr, Széchenyi?

DEÁK Tudtam, hogy vulkán felett ábrándozunk s múltajuk magunkat rózsá-álmok viruló képével . . .

KOSSUTH Főleg egy kezdetleges politikai közegben, ahol még – szavaid szerint – igazi pártok sem léteztek, csak csoportosulások, stratégiai ösztönök teljes hiányában . . . és mindez – egy óriás szörnyeteggel, egy vérszomjas kaméleonnal szemben . . .

SZÉCHENYI . . . július 18-án . . . A szerbeké Futak, Cherevics, Vukovár etc.

DEÁK Néked aztán megvolt a politikai stratégiai tudományod és mi hasznod, hasznunk lett belőle?

KOSSUTH A mai világban csak annak lehet hosszabb távon sikere, aki állandóan támadásban és nem kitérésben, kompromisszumokban gondolkodik!

DEÁK A mai világban is – a politika emberi társadalom sorsáról dönt, vele manipulál, ez a társadalom pedig emberi egyedekből tevődik össze.

SZÉCHENYI Pétevárad 6 hét múlva a szerbek kezében!

DEÁK A forradalmár ezzel – sem a vérengzések előtt, sem a szörnyűségek alatt, de utána sem törődik!

SZÉCHENYI Kossuth vérrel ír az újságjában.

KOSSUTH Na, ez most már rímel azokkal a hülyeségekkel, amelyeket a királlyal való csevegésed után eregettél, hogy: van esze, szíve és . . . mily lelkiismeretességgel tárgyalja . . . az ügyeket . . .

DEÁK Semmi értelme olyan dolgokról beszélni . . .

SZÉCHENYI Legközelebb Nagybecskerek lesz a szerbeké.

DEÁK . . . amelyeket CSAK azért nem tudsz helyesen és egészében megérteni, mert hosszabb ideje ezer, kétezer, esetenként több ezer mérföldnyire voltál a magyar valóságtól.

KOSSUTH (*mellére bök*) A valóság ITT van. Itt az egész magyar nemzet!!!
(*Két öklével keményen döngeti mellét*) Örökre!!!

DEÁK Ismerős. Legalább akkora önimádatra vall, mint az imént idézett szöveg, hogy: a birodalom . . . feledni nem fogja. No és persze: l'état c'est moi!

KOSSUTH Ó, az állam NEM ÉN VAGYOK! Ilyen aljas provokációt azért nem tűnök . . . És . . . mondd: te, TI, otthon, soha nem számítottatok a felújuló forradalomra, a szabadságharc fellángolására? Mert ahogy hallom, nagyon jól értesültetek mindenről, tehát azt is tudtátok, hogy komolyan készülődünk a VÉGLEGES leszámolásra!

DEÁK *(nevet)* De hisz vártunk mi eleget . . . Negyvenkilenctől hatvanegyig. Aztán még mindig lett volna időtök egész hatvanhétig . . .

Csend.

KOSSUTH *(körülmélyesen)* Hogy is mondjam? Talán képletesen így: három-négy.

DEÁK . . . táblán sakkozni . . .

KOSSUTH . . . szövészek egyszerre dobni át a vetélt a sűrűn nyíló nyüstszádon . . .

DEÁK *(megértően folytatja)* . . . közben a fonalat is – szín szerint – sokszor kell változtatni, cserélni . . .

KOSSUTH *(kiabál)* Ha ennyire tudod, akkor . . .

DEÁK Csak kitaláltam.

KOSSUTH *(kezébe veszi az egyik botját és kiabálva Deákra ront)* . . . ha ennyire tudod, akkor miért nem NEKÜNK segítettél?

DEÁK *(nyugodtan)* Mert sose hagytad.

KOSSUTH *(kiabál, Deák orra előtt hadonászik a bottal, az fogja a másikat és kardként használja az ütések ellen)* Te bölcs takács!!!

DEÁK *(nevet)* Az még nem voltam.

KOSSUTH *(üvölt)* Vén . . . vastag . . . *(Deák a fejére koppant, veszi lélegzetét)* bűdös . . . szitakötő!!!

Eszméletét vesztí, lassan elterül a padlón.

Csend.

A szín elsötétül. Kossuth-dal tárogatón.

(Folytatjuk)